

S. ELŻBIETA ELENA WRÓBEL CSFN* – KRAKÓW

LEGATY KSIĄŻKOWE W TESTAMENTACH DUCHOWNYCH Z KRAKOWSKICH *ACTA EPISCOPALIA* Z XVII WIEKU

BOOK BEQUESTS IN THE *ACTA EPISCOPALIA* WILLS OF KRAKÓW CLERGY FROM THE 17TH CENTURY

Abstract

Among the 106 wills of clergymen from the 17th century preserved in the *Acta Episcopalia* in Kraków, as many as 72 contained bequests of books. They also indirectly indicate that priests at that time had personal collections containing books used by them both in pastoral and in academic (in the case of lecturers) work. Despite the greater availability of books after the invention of printing press, they continued to be used primarily in environments with high literacy rates. The book was also a valuable item, often bequeathed in wills to other priests and family members, especially students, for whom it was a precious legacy. The clergymen also did not forget to enrich the libraries of the churches where they worked or the towns where they came from with their own book collections. In light of the analysis of the wills presented, it seems that the personal wealth of the testator had little influence on the fact of owning books, although it could undoubtedly have influenced their number. However, unlike inventories, wills rarely indicate the number of volumes comprising the testator's personal collection, but they do provide a better insight into their relationships with other people.

Keywords: book; testamentary bequest; will; priest; Diocese of Kraków

Translated by Marek Robak-Sobolewski

* S. Elżbieta Elena Wróbel CSFN – dr historii, adiunkt, Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
e-mail: elzbieta.wrobel@upjp2.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0003-1615-3637>

Streszczenie

Wśród 106 zachowanych w krakowskich *Acta Episcopalia* testamentów duchownych z XVII wieku aż 72 zawierały legaty książkowe. Wskazują one pośrednio także na fakt posiadania przez ówczesnych księży osobistych bibliotek, zawierających książki wykorzystywane przez nich zarówno w duszpasterstwie, jak i w pracy naukowej (w przypadku wykładowców). Pomimo większej dostępności książki po wynalezieniu druku nadal była ona używana przede wszystkim w środowiskach o wysokim stopniu alfabetyzacji. Książka była także przedmiotem wartościowym, chętnie przekazywanym w testamentach zarówno innym księżom, jak i osobom z rodziny, zwłaszcza studentom, dla których stanowiła cenny legat. Duchowni nie zapominali też o wzbogaceniu własnym księgozbiorem bibliotek kościołów, w których pracowali, lub z miejscowości, skąd pochodzili. W świetle analizy prezentowanych testamentów wydaje się, że osobista majątność testatora w niewielkim stopniu wpływała na fakt posiadania książek, chociaż niewątpliwie mogła wpłynąć na ich liczbę. Jednakże testamenty, w odróżnieniu od inwentarzy, rzadko prezentują liczbę tomów składających się na osobistą bibliotekę testatora, lepiej zaś pozwalają poznać jego relacje z innymi ludźmi.

Słowa kluczowe: książka; legat testamentowy; testament; ksiądz; diecezja krakowska

Testamenty oraz inwentarze to źródło cenne dla historyka, chociaż informacje z nich pozyskiwane muszą być traktowane z dużą ostrożnością. Z jednej strony pozwalają bowiem poznać zasobność materialną testatora w momencie jego śmierci, z drugiej zaś owa wiedza nie daje możliwości w pełni ocenić tej zasobności, gdyż z konieczności poznajemy ją tylko w mocno ograniczonym zakresie. Jednakże nie jest to argument, który w jakikolwiek sposób obniżałby wartość samego źródła dla poznania przedmiotów znajdujących się w posiadaniu testatora i uznanych przez niego za wartościowe, a więc zasługujące na przekazanie ich w formie legatu. Przekonują o tym badania różnego rodzaju inwentarzy¹ oraz zapisów ostatniej woli²,

¹ Temu zagadnieniu zostały poświęcone prawie wszystkie artykuły opublikowane w „Kwartalniku Historii Kultury Materialnej” (dalej: Kw. HKM), 51 (2003) z. 2; zob. też A. Pośpiech, *Pulapka oczywistości. Pośmiertne spisy ruchomości szlachty wielkopolskiej z XVII wieku*, Warszawa 1992. Z nowszych publikacji dotyczących inwentarzy warto wspomnieć m.in.: J. Pielas, *Inwentarze pośmiertne ruchomości szlachty sandomierskiej z XVII-XVIII wieku – perspektywy i problemy metodologiczne przygotowywanej edycji źródłowej*, Kw. HKM, 63 (2015) z. 4, s. 629-635; K. Justyniarska-Chojak, *Inwentarze pośmiertne z małych i średnich miast Małopolski (w XVI-XVIII wieku)*, Kielce 2020; E. Kizik, *Gdańskie inwentarze pośmiertne z drugiej połowy XVI wieku do początku XVII wieku*, „Porta Aurea”, 21 (2022) s. 231-252.

² Wśród licznych publikacji trzeba wymienić kilkutomową edycję testamentów szlacheckich w opracowaniu P. Klinta, zawierającą m.in. *Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich wielkopolskich z lat 1631-1655*, Poznań 2008; *Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich wielkopolskich z lat 1681-1700*, Wrocław 2015; ponadto *Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku*, oprac. P. Klint, K. Rzemieniecki, J. Węglorz, red. M. Górny, Wrocław 2018; *Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich ziemi sanockiej z XVII wieku*, oprac. P. Klint, K. Rzemieniecki,

czyli dokumentów wprowadzających badacza w barwne królestwo materialnych artefaktów, przybliżając realia przede wszystkim szlacheckiej i mieszczańskiej codzienności. Na styku tych środowisk, ale jednak nieco w odmiennym wydaniu, funkcjonował świat staropolskiego duchowieństwa, który także nie mógł się obyć bez rzeczy. W ostatnich latach ukazało się kilka opracowań uwzględniających zasobność materialną poszczególnych księży³. Ważną rozprawę poświęconą przedmiotom osobistego użytku tej grupy społecznej opublikował Dariusz Głowka, który swoimi badaniami objął przekazy testamentowe i inwentarze pośmiertne z diecezji plockiej i chełmskiej oraz archidiaconatu brzeskiego z diecezji łuckiej⁴. Stało się to inspiracją do kolejnych badań⁵, wzbogacających ogólną wiedzę na ten temat, także w stosunku do duchownych innych wyznań czy obrządków⁶. Spisanie testamentu było obowiązkiem każdego duchownego katolickiego i przepisy kościelne, zwłaszcza rozporządzenia synodów prowincjonalnych odbywanych po soborze trydenckim, jasno precyzowały zasady ich sporządzania⁷. Dla uzyskania ważności poczynionego zapisu należało ów akt ostatniej woli oblatować w księgach konsystorza, ale tego typu dokumenty mogły zostać wpisane również w *Acta Episcopalia*,

Wrocław 2020. Warto też wspomnieć o innych publikacjach, m.in.: „*Cui contingit nasci, restat mori*”. Wybór testamentów staropolskich z województwa sandomierskiego, oprac. M. Lubczyński, J. Pielas, H. Suchojad, Warszawa 2005; M. Lubczyński, *Szesnastowieczne testamenty szlachty krakowskiej*, Kw. HKM, 63 (2015) z. 4, s. 611-622; B. Popiołek, „*Woli mojej ostatniej testament ten...*”. Testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku, Kraków 2009; *Testamenty szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, oprac. i wyd. J. Kowalkowski, W. Nowosad, Warszawa 2013; N. Biłous, *Testamenty wojskowych poległych i zmarłych w Wołyniu w XVII w.*, Kw. HKM, 64 (2016) z. 2, s. 211-224.

³ Zob. m.in. S. Achremczyk, *Inwentarz ruchomości pozostałych po śmierci biskupa warmińskiego Andrzeja Chryzostoma Załuskiego*, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie”, (1986) nr 3-4, s. 147-165; J. Jellonek, *Inwentarz proboszcza z Nowej Cerkwii jako przyczynek do charakterystyki materialnych warunków bytu duchowieństwa w dobrach opactwa cystersów pelpińskich w drugiej połowie XVIII wieku*, „Teki Gdańskie”, 1 (1999) s. 91-100.

⁴ D. Głowka, *Majątek osobisty duchowieństwa katolickiego w Koronie w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 2004, s. 10-13. Także D. Głowka, G. Waluga, *Testamenty i inwentarze pośmiertne mienia duchownych katolickich w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku jako źródło do badań pobożności indywidualnej*, „Barok”, 11 (2004) nr 2, s. 89-96.

⁵ E.E. Wróbel, „*Kościółowi mojemu jako ukochanej oblubienicy mojej*”. Wybór testamentów duchownych małopolskich z XVII wieku, Kraków 2010; U. Kicińska, „*Długu żadnego po sobie nie zostawuję*” – legaty duchownych małopolskich w testamentach z XVII wieku, „Krakowskie Studia Małopolskie”, (2013) nr 18, s. 411-422; H. Dudala, *Testamenty oraz pośmiertne spisy mienia jako źródła do badań nad kulturą materialną i umysłową duchowieństwa doby nowożytnej na Śląsku*, „Cieszyńskie Studia Muzealne”, 6 (2018) s. 109-130; W. Kowalski, *Podkrakowska plebania schyłku XVII stulecia w świetle rozliczeń po śmierci jej gospodarza*, Kw. HKM, 70 (2022) z. 4, s. 465-486.

⁶ W. Zielecka, *Majątek ruchomy w testamentach duchownych obrządków wschodnich w Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku*, w: *Kościół unicki w Rzeczypospolitej*, red. W. Walczak, Białystok 2010, s. 267-286; D. Wereda, *Testamenty hierarchów unickich w XVII-XVIII wieku*, w: *Kościół unicki w Rzeczypospolitej*, red. W. Walczak, Białystok 2010, s. 221-238.

⁷ Na ten temat m.in. D. Głowka, *Podstawy prawne testamentów i inwentarzy pośmiertnych duchowieństwa katolickiego w Polsce w epoce potrydenckiej*, „Archeologia Historica Polona”, 5 (1997) s. 203-210.

rejestrujące czynności urzędu i sądu biskupiego⁸. Często jednak zamiast całości tekstu oblatowanego testamentu wpisywano jedynie registr będący skrótem jego treści, w zasadzie uwzględniający tylko najważniejsze legaty⁹. Osobną kwestią jest niewielka stosunkowo ilość oblatowanych testamentów w stosunku do liczby duchownych w danej diecezji. Jest to niewątpliwie temat do dalszych badań, co było już postulowane w literaturze przedmiotu¹⁰.

Wśród rzeczy będących w posiadaniu staropolskiego księdza niewątpliwie znajdowała się książka, której obecność wydaje się raczej bezdyskusyjna w kontekście wykonywanej przez niego pracy duszpasterskiej. Owa oczywistość stała się podstawą wyodrębnienia tego przedmiotu wśród wielości rzeczy legowanych przez duchownych w swoich testamentach. Ukazując częstotliwość owych zapisów i ich strukturę, łatwiej odpowiedzieć, czy praktyka weryfikowała to założenie i na ile testamenty są źródłem, które pozwala to poznać. Na potrzeby niniejszego artykułu dokonano wyboru i analizy 106 testamentów księży z XVII wieku, oblatowanych w księgach czynności biskupa krakowskiego, czyli *Acta Episcopalia*. Ograniczenie prezentacji wyników badań do tej jednej grupy jest podyktowane ograniczeniami niniejszej publikacji, gdyż finalnie zostaną one uzupełnione o testamenty oblatowane również w *Acta Officialia* krakowskiego sądu biskupiego. Liczba uzyskanych w ten sposób przekazów testamentowych pozwoli na poszerzoną i bardziej wnikliwą analizę i da możliwość sformułowania wniosków dotyczących różnych aspektów życia duchownych diecezji krakowskiej w XVII wieku.

Model edukacyjny, zawężający w znacznym stopniu poziom alfabetyzacji do najbardziej uprzywilejowanych warstw społeczeństwa, w XVII wieku nadal pozostawiał książkę raczej w sferze użytkowej czy wręcz „zawodowej”, przypisywanej wybranym profesjom (np. profesorów akademickich, lekarzy czy osób duchownych), niż w obszarze osobistych upodobań czytelniczych. Jednakże już nawet przed wiekiem XVIII można spotkać bibliofili, którzy tworzyli znaczące osobiste biblioteki¹¹. Wśród nich ważną grupą byli właśnie duchowni¹². W swoich badaniach historycy niejednokrotnie podejmowali wysiłek odtworzenia księgozbioru

⁸ A. Hamryszczak, *Materiały do badań genealogicznych w zasobach Instytutu Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL w Lublinie*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego”, 1 (2009) s. 120-122.

⁹ Wróbel, „Kościółowi mojemu jako ukochanej oblubienicy mojej”, s. 10.

¹⁰ Zob. m.in. Dudała, *Testamenty oraz pośmiertne spisy mienia*, s. 113-114.

¹¹ I. Strelnik, *Bibliofile XVI i XVII wieku i ich książki w Bibliotece im. Hieronima Łopacińskiego*, „Rocznik Lubelski”, 23/24 (1981-1982) s. 65-77; J. Mandziuk, *Biogramy śląskich bibliofilów duchownych z XVII wieku*, „Saeculum Christianum”, 11 (2004) nr 2, s. 245-272; E. Różycki, *Księgozbiory szlachty na południowo-wschodnich ziemiach dawnej Rzeczypospolitej. Kartki z dziejów*, „Z Badań nad Polskimi Księgozbiarami Historycznymi”, tom specjalny: *Studia ofiarowane Profesorowi Józefowi Wojakowskiemu w sześćdziesięciopięciolecie urodzin*, (2004) s. 53-61; *Księgozbiór wielkopolskiego magnata. Andrzej Opaliński (1540-1593)*, red. A. Wagner, Poznań 2011; A. Wagner, *Superekslibris polski. Studium o kulturze bibliofilskiej i sztuce od średniowiecza do połowy XVII wieku*, Toruń 2016.

¹² Zob. m.in. Strelnik, *Bibliofile XVI i XVII wieku i ich książki*, s. 65-77; Mandziuk, *Biogramy śląskich bibliofilów duchownych z XVII wieku*, s. 245-272.

nie tylko pojedynczych księży¹³, ale również całych bibliotek funkcjonujących przy różnych kościołach¹⁴ czy klasztorach¹⁵. Książki były cennym nabytkiem, a ich liczba pośrednio mogła świadczyć o zamożności danego człowieka. Był to także przedmiot, który stawał się ważnym legatem testamentowym, niejednokrotnie udokumentowanym w osobnym wykazie dołączonym (albo i nie) do testamentu. Niestety, w prezentowanym zbiorze testamentów nie zachowały się owe rejestry, wykazujące jakie książki i ile pozycji liczyły biblioteki testatorów, chociaż ich występowanie (albo zamiar ich spisania) odnotowano przynajmniej w przypadku 14 analizowanych testamentów zawierających legaty książkowe. Większość jednak zapisów (44) nie precyzowała liczby posiadanych tomów, odnotowując tylko fakt ich posiadania lub określając je bardzo ogólnikowo, np. 2 czy 3 skrzynie. W przypadku, gdy testator sam określił ich ilość (często przybliżoną), dla uproszczenia pogrupowano je w przedziałach: 1-10, 10-20 i powyżej 20 woluminów. Najczęściej wymieniany był zbiór najmniej liczny (6), chociaż ponad 20 tomów wymieniało także 4 księży (zob. Aneks). Dla pełniejszego zobrazowania częstotliwości występowania legatów książkowych w analizowanych testamentach dokonano ich podziału chronologicznego na przedziały dziesięcioletnie, przyjmując datę oblatowania jako kryterium zaszeregowania do danego okresu (zob. tabela 1).

¹³ J. Kracik, *Biblioteki parafialne a prywatne księgozbiory duchowieństwa. Dekanat Nowa Góra w XVII-XVIII wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 32 (1976) s. 249-271; K. Rulka, *Personalne księgozbiory historyczne w bibliotece seminarium duchownego we Włocławku*, ABMK, 65 (1996) s. 357-389; A. Kwaśniewski, *Księgozbiory prywatne zachowane w bibliotece kapituły kieleckiej (XV-XVIII wiek)*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, 62 (2012) s. 69-95.

¹⁴ Zob. np.: P. Rumantowski, *Biblioteka kościelna w Borku Wielkopolskim*, „Z Badań nad Polskimi Księgozbiórami Historycznymi”, (1995) z. 16, s. 113-123; P. Kardyś, *Przyczynki do dziejów księgozbioru kolegiaty kieleckiej w średniowieczu i okresie wczesnonowożytnym*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, 56-57 (2006-2007) s. 17-44; tenże, *Biblioteka przykolegiacka w Wiślicy (XV-XVIII w.)*, ABMK, 82 (2004) s. 85-102; B. Dygdała, *Biblioteki parafialne w diecezji chełmińskiej w XVII i XVIII wieku*, „Czasy Nowożytne”, 22 (2009) s. 145-161; J. Marszałska, *Księgozbiór kanoników i wikariuszy kapituły kolegiackiej pw. Narodzenia NMP w Tarnowie (XV-XVIII w.) w zbiorach biblioteki tarnowskiego seminarium duchownego*, ABMK, 112 (2019) s. 219-235.

¹⁵ M.in.: A. Szudrowicz, *Biblioteka klasztoru karmelitów w Kcyni*, ABMK, 78 (2002) s. 243-274; K.A. Sitnik, *Księgozbiór konwentu we Lwowie odzwierciedleniem zainteresowań intelektualnych bernardynów lwowskich II poł. XV-XVIII wieku*, ABMK, 81 (2004) s. 225-252; E. Bylinowa, *Z dziejów biblioteki kanoników regularnych laterańskich w Mstowie: druki XVI wieku w BUW*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorem Historycznym”, 3 (2009) s. 55-64; T. Stolarczyk, *Księgozbiory wybranych bibliotek klasztornych braci kaznodziejów w Polsce w XVII w. na podstawie zachowanych inwentarzy*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum”, (2010) nr 16, s. 45-56; K. Zimnoch, *Księgozbiór klasztoru dominikańskiego w Krasnymborze w XVIII wieku*, ABMK, 113 (2020) s. 449-468; A. Franczyk-Cegła, *Księgozbiór karmelitów dawnej obserwacji w Sądziadowicach*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorem Historycznym”, 14 (2020) z. 4, s. 537-601.

Tabela 1. Liczba testamentów z odnotowanymi księgami, według podziałów dziesięcioletnich

Przedział czasowy	Liczba przekazów ogółem	Przekazy z odnotowanymi księgami	Udział procentowy (%)
1601-1610	9	3	33
1611-1620	8	6	75
1621-1630	1	1	100
1631-1640	21	18	86
1641-1650	4	4	100
1651-1660	0	0	–
1661-1670	6	5	83
1671-1680	29	16	55
1681-1690	26	17	65
1691-1700	2	2	100
Ogółem	106	72	68

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Acta Episcopalia* z Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, AKMK, AEP t. 35-71

Zastanawiające jest tak nierównomierne rozmieszczenie w czasie oblatowanych testamentów. Były dziesięciolecia, gdy tych pełnych wpisów było niewiele, np. początek stulecia aż do lat 30. XVII wieku czy dziesięciolecie 1641-1650, a nawet okres obejmujący lata 1651-1660, gdy nie udało się ich w ogóle odnaleźć w zachowanych tomach *Acta Episcopalia*. Natomiast lata 1671-1690 obfitowały w zapisy znacznie przekraczające wcześniejsze liczby. Nawet ogólnikowa analiza tych danych wydaje się sugerować zbieżność z sytuacją polityczną panującą w kraju, kiedy działania wojenne (szczególnie w czasie potopu szwedzkiego) mocno utrudniły także działalność krakowskiej kurii biskupiej¹⁶. Poza tym na pewno nie służyły podróżom, a co za tym idzie, wiele testamentów duchownych nigdy nie zostało odnotowanych w oficjalnych dokumentach, chociaż niewątpliwie były spisywane.

Wyselekcjonowane w ten sposób testamenty pozwalają lepiej poznać poziom kultury umysłowej księży z ówczesnej diecezji krakowskiej oraz podjąć próbę określenia warunkujących ją czynników. Pośrednio dają także okazję lepszego poznania roli książki w życiu i pracy tej grupy staropolskiego społeczeństwa.

Książkowe desygnaty posiadania

Ilość i jakość posiadanych i zapisywanych w testamentach przedmiotów w sposób oczywisty wydawały się świadczyć o zamożności testatora. W przypadku

¹⁶ Bp Piotr Gembicki (Gębicki), który był biskupem krakowskim w latach 1642-1657, w czasie najazdu szwedzkiego schronił się na Morawach, a następnie na Śląsku, gdzie zmarł w Raciborzu 14 lipca 1657 roku. Por. W. Czapliński, H. Wyczawski, *Gembicki Piotr*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, red. W. Konopczyński, Kraków 1948, s. 379-381; B. Przybyszewski, *Krótki zarys dziejów diecezji krakowskiej*, t. II, Kraków 1993, s. 97.

duchownych o ich dostatku lub biedzie decydowało przede wszystkim uposażenie przynależące do posiadanego beneficjum, dlatego też często księża podejmowali starania mające na celu zdobycie takich parafii czy urzędów, które dawały większe możliwości finansowe, aż do zwalczanego przez sobór trydencki zjawiska kumulacji beneficjów. Wydaje się, że mniej ważnym czynnikiem był tu majątek rodowy danego księdza, gdyż wśród niższej rangi duchownych przeważali mieszczenie i to niekoniecznie pochodzący z bogatych domów¹⁷. W prezentowanej grupie, wśród testatorów było 78 proboszczów (z tych 34 łączyło tę funkcję z różnego rodzaju drugim beneficjum, szczególnie z którąś z kanonii kolegiackich), 2 kanoników posiadających tylko to jedno beneficjum, 13 wikarych, 7 księży posiadających pomniejsze beneficja parafialne (np. prebendarz, altarysta, penitencjarz itp.), 4 pełniących funkcje kościelne niezwiązane wprost z parafią (np. opat tyniecki¹⁸, 1 biskup będący zarazem opatem¹⁹, 1 kanonik będący opatem²⁰), a także 2 z nieokreślonym statusem²¹. Prawie 40% (42 osoby ze 106) testatorów oprócz podstawowego posiadało także drugie beneficjum. Czy ten stan majątkowy uwidaczniał się także w legatach testamentowych? Całość zagadnienia niewątpliwie wymaga odrębnej analizy, ale będącą przedmiotem niniejszego opracowania zasobność osobistych księgozbiorów można w przybliżeniu określić na podstawie zapisów występujących w 72 ze 106 analizowanych testamentów. Na te informacje składają się zarówno legaty dotyczące konkretnych ksiąg lub po prostu zaznaczenie, iż bardziej szczegółowa specyfika biblioteki testatora będzie zawarta w osobno spisany rejestrze. Niekiedy jest to tylko wzmianka, że dany ksiądz posiadał księgi, nawet jeżeli wymieniany był jedynie brewiarz. Owe deklaracje posiadania własnego księgozbioru można zestawić w stosunku do zajmowanych stanowisk w następujący sposób: 30 wśród 44 proboszczów (68%) posiadających jedno beneficjum, a 22 wśród 34 (65%) posiadających dwa beneficja lub więcej (w tej liczbie też kanonicy będący jednocześnie proboszczami). Posiadanie książek zaznaczyło też 6 spośród 8 wikarych (75%) z jednym oraz 4 z 5 wikarych (80%) z drugim beneficjum. Interującym faktem jest także obecność książkowych legatów w 6 spośród 7 (86%) testamentów oblatowanych przez posiadaczy jedynie pomniejszych beneficjów, czyli różnego rodzaju prebend (zob. tabela 2).

¹⁷ Por. S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII w.*, Lublin 2004, s. 178-187; J. Kracik, *Prawie wielebni*, Kraków 2011, s. 47-57.

¹⁸ Ks. Stanisław Sułowski (ok. 1560-1618), AKMK, AEP t. 41, k. 322. Był to opat komendatoryjny (1604-1618) z nadania króla Zygmunta III Wazy, narzucony tynieckiemu opactwu. Por. P. Szczaniecki OSB, *Katalog opatów tynieckich*, „Nasza Przyszłość”, 49 (1978) s. 151-157.

¹⁹ Ks. Tomasz Leżeński (ok. 1603-1675), biskup łucki (1667-1675) i chełmski oraz opat (komendatoryjny) w Wąchocku, AKMK, AEP t. 63, k. 823v. Syn Grzegorza (herbu Nałęcz) i Anny z Drohojowskich. W 1633 roku uzyskał doktorat obojga praw w Akademii Krakowskiej, kanonik warszawski i krakowski. K.R. Prokop, *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec-Ostróg 2001, s. 112-115.

²⁰ Ks. Jakub Łempicki (1554-1608) był kanonikiem krakowskim, a zarazem opatem lubińskim, AKMK, AEP t. 38, k. 85. Zob. *Klerycy z ziem polskich, litewskich i pruskich święceni w Rzymie (XVI – pocz. XX w.)*, oprac. S. Jujeczka, Wrocław 2018, s. 43.

²¹ Ks. Stanisław Musiałowicz, AKMK, AEP t. 71, k. 28 i ks. Stanisław Korzeniewski, o którym zapisano, że niegdyś był proboszczem chodelskim i roszkowskim, AKMK, AEP t. 46, k. 353.

Tabela 2. Liczba przekazów z zapisanymi książkami w zależności od ilości beneficjów posiadanych przez testatorów w momencie sporządzania testamentu

Rodzaj i liczba beneficjów w posiadaniu testatora	Liczba przekazów ogółem	Liczba przekazów z legatami książkowymi	Udział procentowy (%)
Proboszczowie (plebani, prepozyci) z jednym beneficjum	44	30	68
Proboszczowie (plebani, prepozyci) z co najmniej dwoma beneficjami	7	5	71
Kanonicy	2	2	100
Kanonicy z jednym probostwem	16	8	50
Kanonicy z co najmniej dwoma probostwami	8	7	87
Kanonicy z dwoma kanoniami i jednym probostwem	3	2	66
Wikarzy (mansjonarze)	8	6	75
Wikarzy z co najmniej dwoma beneficjami	5	4	80
Drobniejsze beneficja: prebendarz, penitencjarz, altarysta, zakrystianin, kaznodzieja	7	6	86
Inne	6	2	33
Razem	106	72	68

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Acta Episcopalia* z Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, AKMK, AEP t. 35-71

Tabela 3. Liczba książek wymienianych w testamentach umieszczonych w *Acta Episcopalia* w zestawieniu z beneficjami posiadanych przez testatora

Rodzaj i liczba posiadanych beneficjów	Liczba książek (<i>Acta Episcopalia</i>)				
	1-10	10-20	powyżej 20	brak liczby	osobny registr
Proboszczowie (plebani, prepozyci) z jednym beneficjum	2	1	2	19	5
Proboszczowie (plebani, prepozyci) z co najmniej dwoma beneficjami	0	0	0	3	2
Kanonicy	0	0	0	2	0
Kanonicy z jednym probostwem	0	0	0	5	3
Kanonicy z co najmniej dwoma probostwami	0	0	1	6	0
Kanonicy z dwoma kanoniami i jednym probostwem	0	0	0	2	0
Wikarzy (mansjonarze)	2	0	0	1	3

Wikarzy z co najmniej dwoma beneficjami	1	0	1	1	1
Drobniejsze beneficja: prebendarz, penitencjarz, altarysta, zakrystianin, kaznodzieja	1	0	0	5	0
Inne	0	2	0	0	0
Razem	6	3	4	44	14

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Acta Episcopalia* z Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, AKMK, AEP t. 35-71

W świetle przytoczonych danych nie wydaje się słuszne założenie, iż posiadanie prywatnej biblioteki było zdeterminowane przede wszystkim stanem majątkowym danego księdza. Na tę sytuację składało się z pewnością wiele czynników, wśród których warto zwrócić uwagę na fakt, iż często księgi duchownych zmieniały właściciela właśnie na skutek legatu zawartego w testamencie. Najbardziej oczywistym adresatem tego zapisu był inny duchowny, w jakiś sposób powiązany z testatorem. Przyczyniało się to do powiększania zasobów bibliotecznych nawet tych mniej zamożnych księży, których może nie byłoby stać na samodzielny zakup. Trzeba także pamiętać, iż stan posiadania przez testatora książek w momencie spisywania testamentu niekoniecznie był adekwatny do posiadanej wcześniej przez niego biblioteki. Dodatkowo niejednokrotnie ksiądz dysponujący swoim majątkiem zaznaczał, że książki zostały spisane w osobnym inwentarzu, który niestety przeważnie nie był wpisywany do urzędowych ksiąg wraz z aktem ostatniej woli. Jednakże można przypuszczać, że istnienie spisu książek sugerowało raczej ich znaczącą liczbę, gdyż posiadając zaledwie kilka tomów, testator zwykle nie troszczyłby się o ich wyszczególnienie w osobnym wykazie.

Podstawowa literatura duchownego

Prawie wszyscy testatorzy, niezależnie od zajmowanych urzędów czy piastowanych godności, byli zarazem czynnymi duszpasterzami, dlatego nie dziwi fakt, że ich podręczna biblioteka zawierała przede wszystkim książki potrzebne w przygotowaniu się do sprawowanych czynności. Wielu z nich wymieniało Biblię, mszał²², brewiarz²³, diurnaliki²⁴, manuale²⁵, katechizmy, zbiory uchwał soboru trydenckiego

²² Mszał (łac. *missale*), księga liturgiczna używana przez celebransa podczas sprawowania Eucharystii. Por. S. Koperek, *Mszal*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 13, red. E. Gigilewicz, Lublin 2009, kol. 461-463.

²³ Brewiarz (łac. *breviarium*), inaczej liturgia godzin, księga liturgiczna zawierająca teksty psalmów i modlitw przeznaczonych do codziennego odmawiania przede wszystkim przez duchownych i zakonników. Por. W. Danielski, *Brewiarz*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1976, kol. 1064-1071.

²⁴ Diurnał (z łac. *horae diurne* – godzinyienne) to wyciąg z brewiarza. Po soborze trydenckim został wydany w 1602 roku. Por. W. Danielski, *Diurnał*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1979, kol. 1348.

²⁵ Manuale to swoisty podręcznik czynności liturgicznych sprawowanych przez kapłana. Por. C. Krakowiak, *Manuale*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 11, red. E. Ziemann, Lublin 2006, kol. 1191.

czy synodów prowincjonalnych, a także *Instructionem sacerdotum*²⁶. Z oczywistych względów najczęściej pojawiającą się w zapisach księgą był brewiarz, do którego odmawiania był zobowiązany każdy kapłan. I pomimo iż wśród wzmiankowanych legatów pojawił się on tylko w 17 testamentach na 72 wymieniających książki, to należy założyć, że każdy duchowny posiadał przynajmniej jeden egzemplarz, a niektórzy nawet więcej. Także wśród analizowanych autorów testamentów byli i tacy, którzy posiadali co najmniej 2 brewiarze (8 testamentów). Często wraz z brewiarzem był używany tzw. diurnalik, będący swego rodzaju podręcznym uzupełnieniem brewiarza (przeważnie w formie in octavo), a znalazł się tylko w 6 analizowanych testamentach.

Testamenty ukazują nam także tylko 9 księży jako właścicieli Pisma Świętego, co może dziwić, gdyż teoretycznie powinna być to najważniejsza księga kapłańskiej biblioteki. Prawdopodobnie, tak jak w przypadku brewiarza, posiadaczy mogło być więcej, chociaż nie wspominało o tym w zapisach. Częściej jednak było chyba i tak, że Biblia należała do wyposażenia danego kościoła, a rzadziej znajdowała się w osobistych bibliotekach, gdyż niewątpliwie był to dość kosztowny zakup. Z tych niewielu zapisów wiemy jednak, że ówczesni duszpasterze korzystali zarówno z łacińskiego tekstu Wulgaty, jak i z „Biblii polskiej” (w formie in folio)²⁷. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku innej niezbędnej w liturgii księgi, czyli mszału, wzmiankowanego tylko w 3 testamentach. Nie był to raczej foliał, który należałoby zaliczyć do osobistych zbiorów duchownego, chociaż niejednokrotnie był to jego prywatny dar dla kościoła, w którym posługiwał, najczęściej jako proboszcz.

W świetle analizowanych dokumentów widać bardzo wyraźnie, iż oprócz ksiąg liturgicznych w kapłańskim księgozbiorze najliczniej była reprezentowana literatura, która służyła dobremu przygotowaniu do głoszenia kazań. Były to zatem tomy zawierające kazania, zarówno po łacinie, jak i po polsku, oraz tzw. exempla, czyli zbiory gotowych przykładów, które kaznodzieja mógł wykorzystać w swoim wystąpieniu. W kolekcji kazań panuje dość duża różnorodność, chociaż wśród autorów łacińskich tekstów dominują jezuici, szczególnie Matthias Faber²⁸. Dużą popularnością cieszyły się także kazania polskich autorów, takich jak: Szymon

²⁶ Prawdopodobnie chodzi tu o *Annotationes Ad Instructionem Sacerdotum Francisci Toleti Card. Sacerdotibus eo libro utentibus utillissimae/ Ab Andrea Victorello Bassanensi ex grauissimis Auctoribus excerptae* (...), Venetiis 1604.

²⁷ Nie ma pewności, czy chodzi wprost o wydaną w 1599 roku w Krakowie *Biblię świętą* czy raczej o któreś wydanie z XVII wieku *Nowego Testamentu Pana naszego Jezusa Christusa*, który po wydaniu w Krakowie w 1593 roku doczekał się wielu wznowień w następnym stuleciu, zob. *Bibliografia polska*, cz. 3, t. 33, wyd. K. Estreicher, Kraków 1939, s. 379-401.

²⁸ Prawdopodobnie było to jego dzieło *Concionum opus tripartitum*, wielokrotnie wydawane w XVII wieku, m.in. w Antwerpii w 1643, w Kolonii w 1642 i 1646 roku, lub *Auctarium operis concionum tripartiti adiectum*, być może to wydane w 1648 roku w Krakowie.

Starowski²⁹, Jacek Liberiusz³⁰, Piotr Skarga³¹, Franciszek Rychłowski³² czy Jakub Wujek³³. Ponieważ jednak w testamentach oblatowanych w krakowskich *Acta Episcopalia* dominują wpisy ogólne, rzadko zawierające szczegółowy wykaz zapisywanych ksiąg, dlatego też trudno stworzyć pełną listę autorów książek najczęściej wykorzystywanych przez duchownych. Jednakże nawet wstępne rozpoznanie wśród podobnych testamentów zachowanych w *Acta Officialia* zdaje się potwierdzać tę tendencję wśród szerszego grona duchownych.

Wśród książek wymienionych z tytułu w omawianych testamentach rzadko pojawiają się tomy wykraczające poza tę „zawodową” literaturę. Jednakże nawet w tych bardzo specjalistycznie skonfigurowanych bibliotekach można dostrzec także te, które świadczą o zainteresowaniach właściciela lub o jego poszerzonej ścieżce edukacyjnej. Na uwagę zasługują autorzy starożytni, których dzieła służyły zapewne nie tyle poznawaniu kultury antycznej (czego nie można wykluczyć), co raczej ćwiczeniu w sprawnym posługiwaniu się językiem łacińskim. W bibliotece testatorów znalazły się zatem dzieła Platona³⁴, Pliniusza³⁵, słownik polsko-łaciński

²⁹ Szymon Starowski (1588-1656), kanonik krakowski, historyk i pisarz polityczny. Do najbardziej popularnych w XVII wieku wydanych przez niego zbiorów kazań należały: *Świątnica pańska zamykająca w sobie kazania na uroczystość świąt całego roku*, Kraków 1645; *Arka Testamentu, zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku*, cz. 1-2, Kraków 1648-1649; *Wieniec Niewiędniejący Przeczystej P. Maryjej, zamykający w sobie kazania na wszystkie Jej święta doroczne*, Kraków 1649.

³⁰ Jacek Liberiusz (1599-1673), pochodzący z Kazimierza k. Krakowa, kanonik regularny laterański. Wykształcony w Krakowie i Rzymie (doktorat z teologii). Ceniony krakowski kaznodzieja, także autor wydanych drukiem 39 kazań na różne święta: *Gospodarz Nieba i Ziemi Jezus Chrystus*, Kazimierz k. Krakowa 1665, Kraków 1669; zbioru 20 kazań o Matce Bożej: *Gospodyni Nieba i Ziemi Najświętsza Panna Maryja*, Kraków 1650 i 1657; 30 kazań tłumaczących hymn *Ave Maris Stella: Gwiazda Morska Najświętsza Panna Maryja*, Kraków 1670.

³¹ Piotr Skarga (1536-1612), jezuita, teolog i kaznodzieja. Testamenty wymieniają przede wszystkim jego „postyllę polską”, czyli *Kazania na niedziele i święta*, Kraków 1595, które cieszyły się dużą popularnością i były wielokrotnie wznawiane w XVII wieku, lub *Kazania przygodne*, Kraków 1610. Wzmiankowane są także jego *Kazania o siedmiu sakramentach Kościoła Ś. Katolickiego*, Kraków 1600 i późniejsze wydania.

³² Franciszek Rychłowski zw. Rychłowskiem (1618-1680), reformata. Autor kilku tomów kazań, były to m.in. *Kazania dwójakie na niedziele całego roku*, Kraków 1672 i 1695; *Kazania na święta całego roku*, Kraków 1667 i 1677; *Kazania na święta Panny Przenajświętszej*, Kraków 1667 i 1677.

³³ Jakub Wujek (1541-1597), jezuita, autor przekładu Biblii na język polski. W testamentach pojawia się przede wszystkim jego postylla, czyli: *Postilla catholica, to jest kazania na każdą niedzielę i na każde święto przez cały rok, według wykładu samego prawdziwego Kościoła Świętego Po-wszechnego i dla pospolitego człowieka, teraz nowo a prosto językiem polskim napisana*, Kraków 1573.

³⁴ Niestety nie odnotowano, o jaki traktat chodzi. Ks. Józef Kuligowski, AKMK, AEP t. 71, k. 330v.

³⁵ Podobnie jak w przypadku Platona zapisano ogólnie jako *Opera*. I chociaż tom nie należał do testatora, to jednak w momencie spisywania testamentu znajdował się w jego bibliotece i zapewne był przez niego czytany. Ks. Wawrzyniec Kruczkowic, AKMK, AEP t. 39, k. 222. *Opus Pliniusza* wykazywał też wśród swoich książek ks. Klemens Krupka, AKMK, AEP t. 36, k. 377.

Knapiusza³⁶ czy wielojęzyczny Calepinusa³⁷, ale także konkordancja biblijna grecko-łacińska³⁸. Ksiądz Grzegorz Zarychta odnotował też, że oprócz ksiązek teologicznych posiadał „historiki”, i to nie tylko te „kościelne”, ale także świeckie. W tym wypadku nie ma jednak pewności, czy chodzi o jakieś dzieła historyczne czy raczej jakieś opowiadania, formą zbliżone do często używanych exemplów³⁹.

Niestety, szerszy wykaz zawartości własnych bibliotek zamieściło tylko 5 testatorów: ks. Jan Brzozszyński⁴⁰, ks. Klemens Krupka⁴¹, ks. Krzysztof Krzymuski⁴², ks. Józef Kuligowski⁴³ oraz ks. Gabriel Węgrzynowicz⁴⁴. Bardziej wnikliwa analiza przytoczonych przez nich tomów przekracza zakres niniejszego artykułu, dlatego też jedynie w minimalnym wymiarze dokonamy prezentacji księgozbioru tej wybranej grupy duchownych. Najbardziej interesujące pozycje książkowe wykazali ks. K. Krupka i ks. G. Węgrzynowicz, których księgozbiory mocno wykraczały poza zwyczajowo przyjętą dla duchownych literaturę.

³⁶ Chodziło zapewne o Grzegorza Knapskiego *Synonyma seu dictionarium polono-latinum*, wydany m.in. w Krakowie w 1643, 1664 i 1669 roku, albo *Thesaurus polono-latino-graecus*, wydany m.in. w Krakowie w 1621 i 1643 roku. Oba słowniki doczekały się wielu wydań zarówno w XVII, jak i w XVIII wieku.

³⁷ Wielokrotnie wznawiany słownik Ambrożego Calepinusa, z czasem uzupełniany o tłumaczenia porównawcze z wielu innych języków: A. Calepinus, *Dictionarium ex optimis quibusque autoribus*, Paris 1510 i kolejne wydania, potem wielokrotnie wznawiany jako *Dictionarium*.

³⁸ Trudno zidentyfikować wzmiankowaną konkordancję, zob. ks. Gabriel Węgrzynowicz, AKMK, AEP t. 68, k. 824.

³⁹ Ks. Grzegorz Aleksander Zarychta, AKMK, AEP t. 50, k. 68.

⁴⁰ Ks. Jan Brzozszyński, syn Macieja, pochodził z diec. krakowskiej. W 1659 roku przyjął święcenia diakonatu, uzyskując prezentę na wikariat w Mieronicach w dek. jędrzejowskim. W chwili spisywania testamentu był proboszczem w parafii Bieliny w ówczesnym dekanacie bodzanowskim, Zmarł 10 grudnia 1688 roku. AKMK, AEP t. 70, k. 382v-386v. Por. J. Szczepaniak, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego zestawiony na podstawie krakowskich ksiąg święceń (1646-1789)*, t. I, Kraków 2008, s. 105.

⁴¹ Ks. Klemens Krupka (ok. 1546 – 23 VIII 1604), syn Melchiora. Pochodzący z Wieliczki, profesor Uniwersytetu Krakowskiego i proboszcz kościoła św. Mikołaja w Krakowie, AKMK, AEP t. 36, k. 373-379v. Por. L. Hajdukiewicz, *Krupka Klemens*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 15, red. E. Rostworowski, Wrocław 1970, s. 411; *Klemens Krupka (Crupius) z Wieliczki, syn Melchiora*, w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2013109_Klemens_Krupka_Crupius_z_Wieliczki_syn_Melchiora (dostęp: 16.06.2025).

⁴² Ks. Krzysztof Krzymuski, proboszcz i kapelan szpitala w Ostrowie, AKMK, AEP t. 68, k. 744v-747v.

⁴³ Ks. Józef Kuligowski, mansonarz i prebendarz parafii w Staszowie, AKMK, AEP t. 71, k. 329v-331. Był synem Andrzeja i pochodził z diec. krakowskiej. Święcenia diakonatu przyjął 20 XII 1681 roku, otrzymując prezentę na wikariat do Jurkowa (w dek. Sokolina lub w dek. Tarnów), por. Szczepaniak, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego*, t. II, Kraków 2008, s. 573.

⁴⁴ Ks. Gabriel Węgrzynowicz, syn Wojciecha, pochodził z diec. krakowskiej. Święcenia prezbiteratu przyjął w 1664 roku, uzyskując prezentę na altarię w kościele Mariackim w Krakowie. W chwili spisywania testamentu (1684) był kustoszem tarnowskim, oficjałem piłźnieńskim oraz proboszczem parafii Wszystkich Świętych w Krakowie i w Brzostku, zmarł 18 sierpnia 1684 roku, AKMK, AEP t. 68, k. 821v-833. Por. J. Szczepaniak, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego*, t. IV, Kraków 2009, s. 1229.

Typowo naukowy charakter ma z pewnością biblioteka pozostawiona przez ks. Krupkę, proboszcza kościoła św. Mikołaja za murami Krakowa, a jednocześnie wykładowcy Uniwersytetu Krakowskiego. Oprócz komentarzy do dzieł starożytnych filozofów, wśród których królował Cycero, posiadał także książki z zakresu historii i przyrody, co niewątpliwie wiązało się z jego wykładami.

Książd Węgrzynowic miał w bibliotece tytuły, które sugerowały jego zainteresowanie Italią (m.in. w języku włoskim czy też traktujące o zabytkach tego kraju). Interesował się chyba w ogóle historią, o czym świadczą takie posiadane przez niego książki, jak: Theodora Zwingera *Totum theatrum vitae*⁴⁵, zawierająca m.in. informacje o Polsce i Litwie, czy *Annalium Ecclesiasticorum* Bzowiusza⁴⁶, będąca kontynuacją dzieła Baroniusza⁴⁷, a także *Historiam concilii tridentini* autorstwa kard. Sforzy Pallavicinusa⁴⁸. Oprócz tego posiadał, tak jak pozostali duchowni, zbiory kazań, np. jezuita Henryka Engelgrave⁴⁹, chociaż nie była to znacząca część jego księgozbioru.

Stosunkowo najskromniejsza biblioteką spośród wymienionych testatorów mógł się pochwalić ks. K. Krzymuski. Skrupulatnie wymienił 11 tomów, w tym Biblię, dwutomowy brewiarz oraz drugi mniejszy wraz z diurnalikiem, dość popularne kazania wspomnianego już jezuita Fabera o świętych⁵⁰ czy małe dziełka (jak sam określa) ks. Jacka Liberiusza, które zawierały bardzo popularne wówczas kazania na uroczystości ku czci Jezusa Chrystusa oraz na święta maryjne w oparciu o starożytny hymn *O Gloriosa Domina*⁵¹. Odnotował także posiadanie dwóch tomów dzieł Nisseniusza⁵². Następne książki wydają się świadczyć o dość szerokich zainteresowaniach ks. Krzymuskiego, gdyż dotyczą historii i geografii, czyli *Chronographia a mundi* Petrusa Opmeera⁵³ oraz *Archontologia vero Cosmica* Johanna Gottfrieda⁵⁴. Posiadał on też słownik

⁴⁵ Th. Zwinger, *Totum theatrum vitae humanae iuxta alphabetum*, Bazylea 1565.

⁴⁶ A. Bzowski, *Annalium Ecclesiasticorum*, Coloniae Agripinae 1616-1672.

⁴⁷ C. Baronius, *Annales Ecclesiastici*, wydawane w latach 1588-1607, m.in. w Antwerpii w 1597 roku.

⁴⁸ F. Pallavicino, *Istoria del concilio di Trento*, vol. 1-2, Roma 1656-1657.

⁴⁹ Być może chodziło o H. Engelgrave, *Caeleste Pantheon, sive caelum novum, in festa*, pars 1-2, Koln 1658.

⁵⁰ Była to druga część jego *Auctarium operis concionum tripartiti adiectum*, być może wydana w 1648 roku w Krakowie.

⁵¹ Zob. przyp. 30.

⁵² Być może chodziło o D. Nissenus (Didacus), *Sermones aurei in omnia Evangelia dominicalia*, pars 1-2, Cracoviae 1650. Chociaż testator zaznaczał, że jeden tom był wydany w Krakowie, drugi zaś w Kolonii. Nie udało się jednak ustalić, o jakie dzieło edytowane w tym drugim mieście chodziło.

⁵³ P. Opmeer, *Chronographia a mundi exordio ad sua usque tempora historias continens* (...), Coloniae 1625.

⁵⁴ J. Gottfried [właśc. Abelin Johann Philipp], *Archontologia cosmica, sive Imperiorum, regnorum, principatum, rerumque publicarum omnium per totum terrarum orbem commentarii luculentissimi*, Frankfurt 1628, 1638, 1649. Była to publikacja nawiązująca do dzieła Pierre'a d'Avity, *Les Estate, Empires et Principautez du Monde* (...), Paris 1613, 1617, 1635.

Calepina⁵⁵ w dwóch tomach, który był popularną pomocą w osobistych studiach ówczesnych duchownych.

W odróżnieniu od ks. K. Krzymuskiego, ks. J. Broszczyński posiadał typowo teologiczny i pastoralny księgozbiór. Wśród książek znaczącą część stanowiły zbiory kazań, m.in. ks. Piotra Besseusza⁵⁶, ks. Szymona Stanisława Makowskiego⁵⁷, kanonika laterańskiego Jacka Liberiusza⁵⁸, reformaty Franciszka Rychłowskiego⁵⁹, jezuity Henryka Engelgrave⁶⁰, a także często obecne w staropolskich zbiorach duchownych *Flores exemplorum*⁶¹. Wymienia także traktat teologiczny Adama Opatowiusza⁶² oraz trudny do ustalenia tom teologii moralnej. Jego zbiór zawierał także książkę dotyczącą procesu o czary autorstwa jezuity Martina Delrio⁶³.

Bogata w zbiory teologiczne była także biblioteka ks. J. Kuligowskiego. Tradycyjnie największą jej częścią były zbiory kazań, w tym przypadku wspomniane już kazania jezuity Matthiasa Fabera⁶⁴, Nisseniusza⁶⁵ czy ks. Stanisława Makowskiego⁶⁶. Oprócz kazań znajdowały się w niej również traktaty ascetyczne, m.in. jezuity Roberta Bellarmina⁶⁷ czy Ludwika z Grenady⁶⁸. Można jednak znaleźć tam książki, które sugerowały jego zainteresowania także innymi dziedzinami, np. historią sztuki czy medycyną, chociaż trudno zweryfikować, o jakie utwory chodziło testatorowi.

⁵⁵ Zob. przyp. 37.

⁵⁶ Nie wiadomo, o jaki dokładnie tom kazań chodziło testatorowi, być może: P. Bessaeus, *Conciones, sive Conceptus Theologici ac praedicabiles de sanctorum festivitibus anni totius et aliis solemnitatibus* (...), Coloniae Agrippinae 1610, lub tenże, *Conciones sive conceptus theologici ac praedicabiles, in omnes totius anni dominicas*, m.in. Coloniae 1612, 1613, 1614.

⁵⁷ Testator zapisał trzy tomy autorstwa ks. Makowskiego. Być może były to: *Pars aestiva concionum pro festivitibus Christi, B. Virginis et Sanctorum. A prima julii usque ad ultimam decembris*, Cracoviae 1665; *Pars hyemalis concionum pro festivitibus Christi, B. Virginis et Sanctorum. A prima januarii usque ad ultimam junii*, Cracoviae 1666; *Pars hiemalis concionum dominicalium a prima Adventus usque ad Pentecostem*, Cracoviae 1668.

⁵⁸ Zob. przyp. 30.

⁵⁹ Testator wspomina aż pięć tomów autorstwa ks. Franciszka Rychłowskiego, być może były wśród nich: *Kazania na święta całego roku*, Kraków 1667; *Kazania na święta Panny Przenajświętszej*, Kraków 1667; *Kazania dwojakie na niedziele całego roku*, Kraków 1672.

⁶⁰ Zob. przyp. 49.

⁶¹ A. d' Averoult, *Flores Exemplorum* (...) Avctore R. P. Antonio Davrovlto Societatis Iesv sacerdotie siue catechismvs historialis (...), pars 1, Coloniae Agrippinae 1616 i następne wydania.

⁶² A. Opatovius, *Tractatum theologicorum* (...) pars secunda, Cracoviae 1645.

⁶³ M. Delrio, *Disquisitionum magicarum libri sex*, Mainz 1600, 1603, 1617 i Lugduni 1608.

⁶⁴ Zob. przyp. 50.

⁶⁵ Zob. przyp. 52.

⁶⁶ Zob. przyp. 57.

⁶⁷ R. Bellarmino, *De gemitu columbae sive de bono lacrymarum, libri tres*, Lugduni 1617, Kolonia 1638.

⁶⁸ Ludwik z Grenady [właśc. Louis de Sarria], *Dvx Peccatorvm R. P. F. Lvdovici Granatensis* (...). *Opvscvlvm valde pivm, In duos libros distributum: quo peccatores a via vitiorum & perditionis ad regiam virtutum ac salutis aeternę viam perducuntur. Per Michaelē ab Isselt ex lingua Italica in Latinam conuersum*, Coloniae 1601 i następne wydania.

Obdarowani

Jak już wspomniano, książka w okresie staropolskim nadal była zaliczana do przedmiotów, które raczej nie należały do podstawowego wyposażenia każdego gospodarstwa domowego. Z tego też powodu stawała się dość cennym legatem ofiarowywanym przez testatora, zwłaszcza w sytuacji braku gotówki, którą mógł on swobodnie rozdysponować. Z racji specyfiki omawianej tutaj grupy duchownych do najczęściej obdarowywanych tego typu zapisem należeli oczywiście inni księża: znajomi, przyjaciele, współpracownicy. Testatorzy czynili tak, gdyż mieli świadomość, że posiadane przez nich książki, przede wszystkim z zakresu teologii, będą najbardziej przydatne właśnie tym, którzy na co dzień będą z nich korzystać. I tak, w 39 z 72 testamentów, w których odnotowano legaty książkowe, adresatami tychże darowizn byli inni duchowni diecezjalni. Czasem były to osoby pozostające w relacji rodzinnej z testatorem (4 testamenty): brat, bratanek czy siostrzeniec, czy też księża poproszeni jako wykonawcy (egzekutorzy) jego ostatniej woli (13 testamentów). Jednak przeważnie byli to duchowni, z którymi testator pracował (14 testamentów) albo którzy mieli go zastąpić w pełnionej funkcji (sukcesor – 5 testamentów). Osobną grupę stanowili ubodzy kapłani (3 testamenty), dla których legat miał się stać wsparciem w ich trudnej sytuacji materialnej. W zamian byli przeważnie zobowiązani przez testatora do modlitwy za jego duszę lub odprawienia w tej intencji trycezmy (30 mszy św.).

Oprócz wymienionych zapisów dla księży diecezjalnych, w testamentach znalazły się także legaty dla zakonów, z którymi zapewne testatorzy byli w jakiś sposób związani. Wśród tych zapisów ostatniej woli 14 z nich zawierało takie darowizny, adresowane do 11 klasztorów, z których kilka zostało wymienionych. Były to klasztory: Benedyktynów na Świętym Krzyżu, Benedyktynek w Staniątkach, Karmelitów u św. Michała w Krakowie, Reformatów w Pińczowie, Franciszkanów Konwentualnych w Nowym Korczynie, Bernardynów w Kalwarii i w Warszawie, Pijarów w Krakowie i Misjonarzy św. Wincentego a Paulo na Stradomiu w Krakowie. Wśród nich tylko dwa klasztory – bernardyński w Kalwarii i reformacki w Pińczowie – były wzmiankowane przez dwóch testatorów. Podobnie jak w przypadku obdarowywania książkami swoich współpracowników w kapłaństwie także od zakonników w zamian oczekiwano modlitw za duszę zmarłego donatora.

Wydaje się jednak, że największą troską umierający duchowni otaczali kościół, w którym pełnili posługę duszpasterską. Nie zawsze byli tam proboszczami, czasem wikarymi czy prebendarzami, ale w swoich testamentach z reguły pamiętali o tym miejscu, zapisując nie tylko pieniądze czy jakieś wartościowe precjoza, ale także książki. Publikacje te albo wzbogacały miejscową kościelną bibliotekę, albo pieniądze uzyskane z ich sprzedaży miały być przeznaczone na jakieś duszpasterskie potrzeby. I tak, na 28 testamentów z tego typu legatami 20 dotyczyło kościołów, w których testator był zaangażowany duszpastersko w momencie spisywania swojej ostatniej woli. Wśród nich znacząco wyróżnia się testament ks. Jana Brzozczyńskiego, proboszcza w parafii Bieliny w dekanacie bodzanowskim, który książkami obdarował nie tylko ten kościół, ale także siedem

innych⁶⁹. Zwykle jednak duchowni nie rozdrabniali tak swoich darowizn, decydując się na zapisanie całego księgozbioru jednemu kościołowi lub dodatkowo jakimś konkretnym osobom związanym z tym miejscem, często także pracującym tam księżom. W trzech testamentach zapisy dotyczyły zaś kościoła w miejscowości, skąd pochodził testator, wyrażając przez to jego więź z tym miejscem. Zaledwie w jednym przypadku nie udało się powiązać testatora z obdarowanym kościołem, prawdopodobnie jednak był on w jakiś sposób związany z jego posługą duszpasterską⁷⁰. Z kolei w jednym przypadku testator zaznaczył, że beneficjenci książek są wypisani w osobnym rejestrze książek dołączonym do testamentu, który niestety nie został zachowany w *Acta Episcopalia*, przez co trudno ich zidentyfikować⁷¹.

Wśród książkowych legatów znalazło się także kilka raczej nieoczywistych, prezentujących w określony sposób osobę samego testatora i jego środowiskowe powiązania. Widać wyraźnie, że testatorzy brali pod uwagę realną przydatność książek dla niektórych członków własnej rodziny, znajomych czy przyjaciół. I tak np. kilku z nich pamiętało szczególnie o studentach, czy to z rodziny (2 legaty⁷²), czy to dotkniętych ubóstwem (1 legat⁷³). O bibliotece Uniwersytetu Krakowskiego pamiętał w swym testamencie ks. Jan Świdorski⁷⁴, a ks. Klemens Krupka zaopatrzył bibliotekę domu profesorów Kolegium Mniejszego, do którego sam należał⁷⁵. Kościelne biblioteki wsparli także: ks. Jan Janaszewicz, zapisując swoje książki bibliotece dziekańskiej kolegiaty w Wojniczu⁷⁶, i ks. Jakub Promnicki, obdarowując bibliotekę kaznodziejską kościoła w Nowym Korczynie, gdzie był prebendarzem⁷⁷. Trzech ofiarodawców pamiętało także o bractwach funkcjonujących przy świątyniach, w których pracowali, czyli o Bractwie Różańca Świętego

⁶⁹ AKMK, AEP t. 70, k. 382v-386v.

⁷⁰ Ks. Stanisław Korzeniewski, AKMK, AEP t. 46, k. 356-361v. Być może tożsamy ze Stanisławem, synem Jana, pochodzącym z diec. krakowskiej, który immatrykułował się na Uniwersytet Krakowski w 1608 roku. Zob. *Stanisław Korzeniewski*, w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/403871_Stanis%C5%82aw_Korzeniewski (dostęp: 16.06.2025).

⁷¹ Ks. Stanisław Ruskowy (Ruscovius), pleban mamiński, AKMK, AEP t. 48, k. 15v-20v.

⁷² Zapis w testamencie ks. Kaspra Słowika, plebana w Dembnie i Leszczynach, AKMK, AEP t. 48, k. 445 i 446, oraz ks. Jana Woszczyny, kanonika kurzelowskiego, proboszcza w Mokrsku i Złotnikach, AKMK, AEP t. 66, k. 88v.

⁷³ Ks. Marcin Wolbromski, pleban w Dzierżąnej pamiętał o ubogich studentach z Wolbromia, czyli ze swojej rodzinnej miejscowości, AKMK, AEP t. 56, k. 458.

⁷⁴ Ks. Jan Świdorski, pleban w Wysocicach, AKMK, AEP t. 46, k. 781.

⁷⁵ Zob. przyp. 36.

⁷⁶ Ks. Jan Janaszewicz, kanonik tarnowski, proboszcz w Uszwie, prałat i dziekan wojnicki, zm. 24 czerwca 1676 roku, AKMK, AEP t. 65, k. 54v. Zob. J. Szymański, *Kapituła kolegiacka w Wojniczu (1465-1786)*, Lublin 1962, s. 167.

⁷⁷ Ks. Jakub Promnicki, prebendarz w kościele w Nowym Korczynie, AKMK, AEP t. 70, k. 71v. Być może tożsamy z pochodzącym z diec. krakowskiej synem Jakuba, który w semestrze zimowym 1628/1629 immatrykułował się na Uniwersytet Krakowski. Zob. *Jakub Promnicki*, w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/399297_Jakub_Promnicki (dostęp: 16.06.2025).

w Kijach⁷⁸ i Działoszycach⁷⁹ oraz o Bractwie św. Anny w Mielcu⁸⁰. W przypadku czterech testamentów ostatnią wolą było sprzedanie czy to wszystkich, czy to części spośród posiadanych książek i przeznaczenie uzyskanych w ten sposób środków na msze św. w intencji zmarłego.

Podsumowanie

Legaty książkowe to zaledwie jeden element z bogatej spuścizny materialnej zapisanej w testamentach duchownych epoki staropolskiej. Jednakże książka to nie tylko cenny ze względu na wartość finansową artefakt, ale także swoisty świadek kultury umysłowej ludzi tamtego czasu. W świetle zapisów testamentowych oblatowanych w księgach czynności biskupów krakowskich należy potwierdzić, iż duchowni w XVII wieku to grupa posiadająca, a zapewne także czytająca książki, co czyniło ją dosyć wyjątkową w państwie, gdzie poziom alfabetyzacji nadal nie był zbyt wysoki. Pomimo iż zapisy testamentowe świadczące o posiadaniu książek przez testatora w chwili śmierci to 68% (zob. tabela 1) wszystkich analizowanych tutaj tekstów, to należy przyjąć raczej jako pewnik, że takowe znajdowały się w posiadaniu każdego księdza. Można zastanawiać się, dlaczego nie wszyscy wspominają o nich w swoich testamentach, ale chyba trudno nie zakładać, że nawet ubogi ksiądz musiał posiadać przynajmniej brewiarz, do którego odmawiania był zobowiązany⁸¹. Znamienne jest to, że w grupie 30 testatorów, którzy nie odnotowali faktu posiadania książek, dominowali stosunkowo dobrze uposażeni proboszczowie (26 testamentów), a wśród nich 12 posiadających dodatkowo jakąś kanonię. Być może fakt, iż spisując testamenty, odnotowywano przede wszystkim rzeczy najbardziej wartościowe, decydował o pominięciu książek w zapisach najlepiej uposażonych duchownych, którzy takowych dóbr do rozporządzenia mieli o wiele więcej i to bardziej cennych od drukowanych tomów. Testamenty różniły się także od inwentarzy, więc nie musiały koniecznie zawierać spisu wszystkich rzeczy posiadanych przez testatora w chwili sporządzania ostatniej woli. Częsty był zresztą zwyczaj osobnego spisu książek, w którym także mogli być wzmiankowani ewentualni ich beneficjenci. W testamentach oblatowanych w analizowanych *Acta Episcopalia* takie konkretne (z uwzględnieniem autora czy tytułu dzieła) wymienienie zasobu bibliotecznego było niezwykle rzadkie. Jednakże dla badającego jest to zawsze duże wyzwanie, by dokonać poprawnej identyfikacji poszczególnych autorów i utworów. Niewątpliwie wzbogacające wiedzę na ten temat byłoby zestawienie testamentów duchownych z tego okresu oblatowanych w *Acta Officialia*, co niewątpliwie poszerzyłoby także wielkość analizowanego materiału źródłowego dotyczącego grupy duchownych pozostających w tym samym kręgu administracyjnym, a zatem wykazujących podobny poziom życia zarówno pod względem materialnym, jak i intelektualnym oraz posiadających wiele wzajemnych powiązań, wynikających nie tylko z pełnionych funkcji czy

⁷⁸ Ks. Grzegorz Aleksander Zarychta, kanonik i oficjał wiślicki oraz proboszcz w Kijach, AKMK, AEP t. 50, k. 69v.

⁷⁹ Ks. Jakub Jacek Dobrzyński, rektor kościoła w Działoszycach, AKMK, AEP t. 70, k. 219v.

⁸⁰ Ks. Krzysztof Anserini, mansomiarz kościoła w Mielcu, AKMK, AEP t. 46, k. 789.

⁸¹ Główna, *Majątek osobisty duchowieństwa katolickiego*, s. 189.

przynależności do jednej grupy „zawodowej”. Oczywiście, takie badania powinny dotyczyć całościowego ujęcia różnych aspektów życia tej grupy, a nie tylko aspektu bibliotecznego. Zagadnienie wykształcenia oraz rola książki w codziennym życiu i posłudze ówczesnych duchownych to oczywiście tylko jeden element w bogatym spektrum spraw, w które wgląd daje badaczowi analiza tego typu źródeł. Jest to niezwykle interesujące poznawczo zajęcie, pozwalające lepiej opisać tę szczególną część staropolskiego społeczeństwa, w której na podobnych zasadach (przynajmniej teoretycznie) mogli funkcjonować przedstawiciele wszystkich ówczesnych stanów. Książka, posiadana i używana, jest niejako symbolem tej „równości”, gdyż niezależnie od warstwy społecznej, z której pochodził dany ksiądz, korzystał z tej samej „fachowej” literatury i czytał podobne książki. Ewentualne zróżnicowanie w tej kwestii było warunkowane raczej osobistymi zainteresowaniami czy karierą naukową niż posiadanym uposażeniem. Nie można oczywiście pomijać także tego ostatniego czynnika, wydaje się jednak, że nie był on w tej kwestii decydujący.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (AKMK)

sygn. AEP 35, Acta actorum, decretorum, sententiarum, gestorum ad forum spirituale per continentium coram r. d. Bernardo Maciejowski episcopo Cracoviense et duce Severiensi ex 21 VIII 1600 – 23 XII 1602.

sygn. AEP 36, Acta actorum obligationum, inscriptionum, erectionum, decretorum et generis eiusdem aliorum factorum et gestorum coram r. d. Bernardo Maciejowski episcopo Cracoviensi per annos 1603-1606 (...).

sygn. AEP 38, Acta actorum episcopalium coram r. d. Petro Tylicki episcopo Cracoviensis ducis Severiae ab 4 I 1613 – 8 VII 1616.

sygn. AEP 39, Acta actorum episcopalium il. et r. d. Petri Tylicki episcopi Cracoviensis ducis Severiae ab anno Domini 1613 ad annum 1616 quam mensis julii inclusive.

sygn. AEP 41, Acta actorum causarum spiritualium, civilium, criminalium, obligationum, cessionum, decimarum, testamentorum il. et r. d. Martini Szyszkowski episcopi Cracoviensis ducis Severiae in annis 1617-1619.

sygn. AEP 42, Acta actorum causarum spiritualium, civilium, criminalium, obligationum (...) il. et r. d. Martini Szyszkowski (...) episcopi Cracoviensis ducis Severiensi in annis 1620-1623.

sygn. AEP 46, Acta actorum episcopalium s. et r. d. Joannis Alberti cardinalis per annos 1633, 1634 et mensem januarium 1633 inclusive.

sygn. AEP 48, Acta episcopalia Jacobi Zadzik, annorum 1636-1638 inclusive.

sygn. AEP 49, Acta spiritalia il. et r. d. Jacobi Zadzik episcopi Cracoviensis ducis Severiae, sub anno 1639 (1640).

sygn. AEP 50, Acta actorum il. et r. d. Jacobi Zadzik episcopi Cracoviensis ducis Severiae, annorum 1641-1642 ad 17 martii.

sygn. AEP 56, Acta actorum decretorum, sententiarum, erectionum, confirmationum (...) r. d. Petri Gembicki (1650-51).

- sygn. AEP 61, Acta actorum Andreae Trzebicki episcopi Cracoviensis a die 26 augusti 1661 ad annum 1666 inclusive.
- sygn. AEP 62, Acta actorum episcopalium Andreae Trzebicki ab anno 1667 ad annum 1669 inclusive acticatorum.
- sygn. AEP 63, Acta actorum episcopalium Andreae Trzebicki ab anno 1670 ab annum 1675 mensem martinum acticatorum.
- sygn. AEP 64, Acta actorum episcopalium Andreae Trzebicki a mense aprili 1675 ab aprilem 1676 acticatorum.
- sygn. AEP 65, Acta actorum episcopalium il. Andreae Trzebicki a die 29 maii 1676 ad 1678 inclusive.
- sygn. AEP 66, Acta actorum episcopalium il. r. d. Andreae Trzebicki episcopi Cracoviensis de anno Domini 1679.
- sygn. AEP 67, Acta actorum episcopalium il. Joannis Małachowski episcopi Cracoviensis a die 20 augusti anno 1681 et 1682.
- sygn. AEP 68, Acta actorum il. et r. d. Joannis Małachowski (...) episcopi Cracoviensis ducis Severiae conscripta, anni 1683 et 1684.
- sygn. AEP 69, Acta actorum il. et r. d. Joannis Małachowski (...) episcopi Cracoviensis ducis Severiae conscripta, anni 1685-1688.
- sygn. AEP 70, Acta actorum episcopalium il. Joannis Małachowski episcopi Cracoviensis a die 16 julii anni 1688 et 1689.
- sygn. AEP 71, Acta actorum episcopalium il. et r. d. Joannis Małachowski episcopi Cracoviensis ducis Severiae per annos 1690 et 1691 acticatorum.

Starodruki

- Annotationes ad instructionem sacerdotum Francisci Toleti card. sacerdotibus eo libro utentibus utillissimae. Ab Andrea Victorello Bassanensi ex grauissimis auctoribus excerptae (...), Venetiis 1604.*
- Averoult Antoine d', *Flores Exemplorum (...). Avctore r. p. Antonio Davrovltio Societatis Iesv sacerdote siue catechismvs historialis (...), pars 1, Coloniae Agrippinae 1616.*
- Avity Pierre d', *Les estate, empires et principautez du monde (...), Paris 1613.*
- Baronius Caesar, *Annales Ecclesiastici*, Antverpiae 1597.
- Bellarmino Robert, *De gemitu columbae sive de bono lacrymarum, libri tres*, Lugduni 1617.
- Bessaes Petrus, *Conciones, sive conceptus theologici ac praedicabiles de sanctorum festivitatis anni totius et aliis solemnitatibus (...), Coloniae Agrippinae 1610.*
- Bessaes Petrus, *Conciones sive conceptus theologici ac praedicabiles, in omnes totius anni dominicas*, Coloniae 1612.
- Bzowski Abraham, *Annalium Ecclesiasticorum*, Coloniae Agripinae 1616-1672.
- Calepinus Ambrosius, *Dictionarium ex optimis quibusque autoribus*, Paris 1510.
- Delrio Martini, *Disquisitionum magicarum libri sex*, Mainz 1600.
- Engelgrave Henricus, *Caeleste Pantheon, sive caelum novum, in festa*, pars 1-2, Koln 1658.
- Faber Mathias, *Auctarium operis concionum tripartiti adiectum*, Cracoviae 1648.
- Faber Mathias, *Concionum opus tripartitum*, Antwerpen 1643.
- Gottfried Johann [właśc. Abelin Johann Philipp], *Archontologia cosmica, sive imperiorum, regnorum, principatum, rerumque publicarum omnium per totum terrarum orbem commentarii luculentissimi*, Frankfurt 1628.
- Knapski Grzegorz, *Synonyma seu dictionarium polono-latinum*, Cracoviae 1643.

- Knapski Grzegorz, *Thesaurus polono-latino-graecus*, Cracoviae 1621.
- Liberiusz Jacek, *Gospodarz Nieba i Ziemie Jezus Chrystus*, Kazimierz k. Krakowa 1665, Kraków 1669.
- Liberiusz Jacek, *Gospodyni Nieba i Ziemie Najświętsza Panna Maryja*, Kraków 1650.
- Liberiusz Jacek, *Gwiazda Morska Najświętsza Panna Maryja*, Kraków 1670.
- Ludwik z Grenady [właśc. Louis de Sarria], *Dvx peccatorvm r. p. f. Lvdovici Granatensis (...). Opvscvlvm valde pium, in duos libros distributum: quo peccatores a via vitiorum & perditionis ad regiam virtutum ac salutis æternę viam perducuntur. Per Michaelem ab Isselt ex lingua Italica in Latinam conuersum*, Coloniae 1601.
- Makowski Szymon Stanisław, *Pars aestiva concionum pro festivitabitus Christi, B. Virginis et sanctorum. A prima julii usque ad ultimam decembris*, Cracoviae 1665.
- Makowski Szymon Stanisław, *Pars hiemalis concionum dominicalium a prima Adventus usque ad Pentecostem*, Cracoviae 1668.
- Makowski Szymon Stanisław, *Pars hyemalis concionum pro festivitabitus Christi, B. Virginis et sanctorum. A prima januarii usque ad ultimam junii*, Cracoviae 1666.
- Nissenus Diego (Didacus), *Sermones aurei in omnia Evangelia dominicalia*, pars 1-2, Cracoviae 1650.
- Opatovius Adam, *Tractatum theologicorum (...) pars secunda*, Cracoviae 1645.
- Opmeer Petrus, *Chronographia a mundi exordio ad sua usque tempora historias continens (...)*, Coloniae 1625.
- Pallavicino Francesco Maria Sforza, *Istoria del concillo di Trento*, vol. 1-2, Roma 1656-1657.
- Rychłowski Franciszek, *Kazania dwojakie na niedziele całego roku*, Kraków 1672.
- Rychłowski Franciszek, *Kazania na święta całego roku*, Kraków 1667.
- Rychłowski Franciszek, *Kazania na święta Panny Przenajświętszej*, Kraków 1667.
- Skarga Piotr, *Kazania na niedziele i święta*, Kraków 1595.
- Skarga Piotr, *Kazania o siedmi sakramentach Kościoła Ś. Katolickiego*, Kraków 1600.
- Skarga Piotr, *Kazania przygodne*, Kraków 1610.
- Starowolski Szymon, *Arka Testamentu, zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku*, cz. 1-2, Kraków 1648-1649.
- Starowolski Szymon, *Świątnica pańska zamykająca w sobie kazania na uroczystość świąt całego roku*, Kraków 1645.
- Starowolski Szymon, *Wieniec niewiedniejący przeczystej P. Maryjej, zamykający w sobie kazania na wszystkie Jej święta doroczne*, Kraków 1649.
- Wujek Jakub, *Postilla catholica, to jest kazania na każdą niedzielę i na każde święto przez cały rok, według wykładu samego prawdziwego Kościoła Świętego Powszechnego i dla pospolitego człowieka, teraz nowo a prosto językiem polskim napisana*, Kraków 1573.
- Zwinger Theodor, *Totum theatrum vitae humanae iuxta alphabetum*, Bazylea 1565.

Opracowania

- Achremczyk Stanisław, *Inwentarz ruchomości pozostałych po śmierci biskupa warmińskiego Andrzeja Chryzostoma Załuskiego*, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie”, (1986) nr 3-4, s. 147-165.
- Bibliografia polska*, cz. 3, t. 33, wyd. K. Estreicher, Kraków 1939.
- Biłous Natalia, *Testamenty wojskowych poległych i zmarłych w Wołyniu w XVII w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 64 (2016) z. 2, s. 211-224.

- Bylinowa Elżbieta, *Z dziejów biblioteki kanoników regularnych laterańskich w Mstowie: druki XVI wieku w BUW*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorem Historycznym”, 3 (2009) s. 55-64.
- „*Cui contingit nasci, restat mori*”. Wybór testamentów staropolskich z województwa sandomierskiego, oprac. M. Lubczyński, J. Pielas, H. Suchojad, Warszawa 2005.
- Czapliński Władysław, Wyczawski Hieronim, Gembicki Piotr, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, red. W. Konopczyński, Kraków 1948, s. 379-381.
- Danielski Wojciech, *Brewiarz*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1976, kol. 1064-1071.
- Danielski Wojciech, *Diurnal*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1979, kol. 1348.
- Dudała Halina, *Testamenty oraz pośmiertne spisy mienia jako źródła do badań nad kulturą materialną i umysłową duchowieństwa doby nowożytnej na Śląsku*, „Cieszyńskie Studia Muzealne”, 6 (2018) s. 109-130.
- Dygdała Bogusław, *Biblioteki parafialne w diecezji chełmińskiej w XVII i XVIII wieku*, „Czasy Nowożytne”, 22 (2009) s. 145-161.
- Franczyk-Cegła Agnieszka, *Księgozbiór karmelitów dawnej obserwancji w Sąsiadowicach*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorem Historycznym”, 14 (2020) z. 4, s. 537-601.
- Główka Dariusz, *Książki w inwentarzach pośmiertnych szlachty ziemi zakroczymskiej w XVIII w.*, „Analecta”, 29 (2020) nr 1, s. 109-128.
- Główka Dariusz, *Majątek osobisty duchowieństwa katolickiego w Koronie w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 2004.
- Główka Dariusz, *Podstawy prawne testamentów i inwentarzy pośmiertnych duchowieństwa katolickiego w Polsce w epoce potrydenckiej*, „Archeologia Historica Polona”, 5 (1997) s. 203-210.
- Główka Dariusz, Klonder Andrzej, *Inwentarze mienia w badaniach kultury Europy od średniowiecza po nowożytność*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 51 (2003) z. 2, s. 157-176.
- Główka Dariusz, Waluga Grażyna, *Testamenty i inwentarze pośmiertne mienia duchownych katolickich w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku jako źródło do badań pobożności indywidualnej*, „Barok”, 11 (2004) nr 2, s. 89-96.
- Hajdukiewicz Leszek, *Krupka Klemens*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 15, red. E. Rostworowski, Wrocław 1970, s. 411.
- Hamryszczak Artur, *Materiały do badań genealogicznych w zasobach Instytutu Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL w Lublinie*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego”, 1 (2009) s. 109-135.
- Jellonek Justyna, *Inwentarz proboszcza z Nowej Cerkwii jako przyczynek do charakterystyki materialnych warunków bytu duchowieństwa w dobrach opactwa cystersów pelplińskich w drugiej połowie XVIII wieku*, „Teki Gdańskie”, 1 (1999) s. 91-100.
- Justyniarska-Chojak Katarzyna, *Inwentarze pośmiertne z małych i średnich miast Małopolski (w XVI-XVIII wieku)*, Kielce 2020.
- Kardyś Piotr, *Biblioteka przykolegiacka w Wiślicy (XV-XVIII w.)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 82 (2004) s. 85-102.
- Kardyś Piotr, *Przyczynki do dziejów księgozbioru kolegiaty kieleckiej w średniowieczu i okresie wczesnonowożytnym*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, 56-57 (2006-2007) s. 17-44.
- Kicińska Urszula, *„Długu żadnego po sobie nie zostawuję” – legaty duchownych małopolskich w testamentach z XVII wieku*, „Krakowskie Studia Małopolskie”, (2013) nr 18, s. 411-422.

- Kizik Edmund, *Gdańskie inwentarze pośmiertne z drugiej połowy XVI wieku do początku XVII wieku*, „Porta Aurea”, 21 (2022) s. 231-252.
- Klerycy z ziem polskich, litewskich i pruskich święceni w Rzymie (XVI – pocz. XX w.), oprac. S. Jujeczka, Wrocław 2018.
- Koperek Stefan, *Mszał*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 13, red. E. Gigilewicz, Lublin 2009, kol. 461-463.
- Kowalski Waldemar, *Podkrakowska plebania schyłku XVII stulecia w świetle rozliczeń po śmierci jej gospodarza*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 70 (2022) z. 4, s. 465-486.
- Kracik Jan, *Biblioteki parafialne a prywatne księgozbiory duchowieństwa. Dekanat Nowa Góra w XVII-XVIII wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 32 (1976) s. 249-271.
- Kracik Jan, *Prawie wielebni*, Kraków 2011.
- Krakowiak Czesław, *Manuale*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 11, red. E. Ziemann, Lublin 2006, kol. 1191.
- Księgozbiór wielkopolskiego magnata. Andrzej Opaliński (1540-1593)*, red. A. Wagner, Poznań 2011.
- Kwaśniewski Andrzej, *Księgozbiory prywatne zachowane w bibliotece kapituły kieleckiej (XV-XVIII wiek)*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, 62 (2012) s. 69-95.
- Litak Stanisław, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII w.*, Lublin 2004.
- Lubczyński Mariusz, *Szesnastowieczne testamenty szlachty krakowskiej*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 63 (2015) z. 4, s. 611-622.
- Marszalska Jolanta, *Księgozbiór kanoników i wikariuszy kapituły kolegiackiej pw. Narodzenia NMP w Tarnowie (XV-XVIII w.) w zbiorach biblioteki tarnowskiego seminarium duchownego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 112 (2019) s. 219-235.
- Mandziuk Józef, *Biogramy śląskich bibliofilów duchownych z XVII wieku*, „Saeculum Christianum”, 11 (2004) nr 2, s. 245-272.
- Pielas Jacek, *Inwentarze pośmiertne ruchomości szlachty sandomierskiej z XVII-XVIII wieku – perspektywy i problemy metodologiczne przygotowywanej edycji źródłowej*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 63 (2015) z. 4, s. 629-635.
- Popiołek Bożena, *„Woli mojej ostatniej testament ten...”. Testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku*, Kraków 2009.
- Pośpiech Andrzej, *Pułapka oczywistości. Pośmiertne spisy ruchomości szlachty wielkopolskiej z XVII wieku*, Warszawa 1992.
- Prokop Krzysztof Rafał, *Sylwetki biskupów łuckich*, Białą Dunajec-Ostróg 2001.
- Przybyszewski Bolesław, *Krótki zarys dziejów diecezji krakowskiej*, t. II, Kraków 1993.
- Różycki Edward, *Księgozbiory szlachty na południowo-wschodnich ziemiach dawnej Rzeczypospolitej. Kartki z dziejów*, „Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi”, tom specjalny: *Studia ofiarowane Profesorowi Józefowi Wojakowskiemu w sześćdziesięciopięciolate urodzin*, (2004) s. 53-61.
- Rulka Kazimierz, *Personalne księgozbiory historyczne w bibliotece seminarium duchownego we Włocławku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 65 (1996) s. 357-389.
- Rumantowski Piotr, *Biblioteka kościelna w Borku Wielkopolskim*, „Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi”, (1995) z. 16, s. 113-123.
- Sitnik Krzysztof Aleksander, *Księgozbiór konwentu we Lwowie odzwierciedleniem zainteresowań intelektualnych bernardynów lwowskich II poł. XV-XVIII wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 81 (2004) s. 225-252.

- Stolarczyk Tomasz, *Księgozbiory wybranych bibliotek klasztornych braci kaznodziejów w Polsce w XVII w. na podstawie zachowanych inwentarzy*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum”, (2010) nr 16, s. 45-56.
- Strelnik Irena, *Bibliofile XVI i XVII wieku i ich książki w Bibliotece im. Hieronima Łopacińskiego*, „Rocznik Lubelski”, 23/24 (1981-1982) s. 65-77.
- Szczaniecki Paweł OSB, *Katalog opatów tyńskich*, „Nasza Przyszłość”, 49 (1978) s. 9-244.
- Szczepaniak Jan, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego zestawiony na podstawie krakowskich ksiąg święceń (1646-1789)*, t. 1-4, Kraków 2008-2009.
- Szudrowicz Alojzy, *Biblioteka klasztoru karmelitów w Kcyni*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 78 (2002) s. 243-274.
- Szymański Józef, *Kapituła kolegiacka w Wojniczu (1465-1786)*, Lublin 1962.
- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku*, oprac. P. Klint, K. Rzemieniecki, J. Węglorz, red. M. Górny, Wrocław 2018.
- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich wielkopolskich z lat 1631-1655*, wyd. P. Klint, Poznań 2008.
- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich wielkopolskich z lat 1681-1700*, wyd. P. Klint, Wrocław 2015.
- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich ziemi sanockiej z XVII wieku*, oprac. P. Klint, K. Rzemieniecki, Wrocław 2020.
- Testamenty szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, oprac. i wyd. J. Kowalkowski, W. Nowosad, Warszawa 2013.
- Wagner Arkadiusz, *Superekslibris polski. Studium o kulturze bibliofilskiej i sztuce od średniowiecza do połowy XVII wieku*, Toruń 2016.
- Wereda Dorota Elżbieta, *Testamenty hierarchów unickich w XVII-XVIII wieku*, w: *Kościół unicki w Rzeczypospolitej*, red. W. Walczak, Białystok 2010, s. 221-238.
- Wróbel Elżbieta Elena, „*Kościółowi mojemu jako ukochanej oblubienicy mojej*”. *Wybór testamentów duchownych małopolskich z XVII wieku*, Kraków 2010.
- Zielecka Wioletta, *Majątek ruchomy w testamentach duchownych obrządków wschodnich w Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku*, w: *Kościół unicki w Rzeczypospolitej*, red. W. Walczak, Białystok 2010, s. 267-286.
- Zimnoch Katarzyna, *Księgozbiór klasztoru dominikańskiego w Krasnymborze w XVIII wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 113 (2020) s. 449-468.

Netografia

- Jakub Promnicki, w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/399297_Jakub_Promnicki (dostęp: 16.06.2025).
- Klemens Krupka (Crupius) z Wieliczki, syn Melchiora, w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2013109_Klemens_Krupka_Crupius_z_Wieliczki_syn_Melchiora (dostęp: 16.06.2025).
- Stanisław Korzeniewski, w: *Corpus Academicum Cracoviense (CAC)*, http://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/403871_Stanisław_Korzeniewski (dostęp: 16.06.2025).

AKMK, *Acta Episcopalia* – testamenty z legatami książkowymi

Sygn./tom (rok)	Numer karty	Data oblatowania testamentu	Imię i nazwisko testatora	Sprawowana funkcja (posiadane beneficjum)	Liczba książek wzmiankowanych w testamencie
AEp 35 (1600-1602)	k. 301v-304v	13.05.1602	ks. Feliks z Zasowa	prebendarz parafii Góra	brak określenia
AEp 36 (1603-1606)	k. 373-379v	30.07.1605	ks. Klemens KRUPKA	proboszcz kościoła św. Mikołaja za murami w Krakowie	powyżej 20
AEp 38 (1607-1612)	p. 25v-28v	20.09.1607	ks. Roch TORQUACY	proboszcz sędziszowski	brak określenia
AEp 39 (1613-1616)	k. 55v-57v	08.07.1613	ks. Marcin KULIK	wikary w Zaszowie	1-10
	k. 108v-110	30.04.1614	ks. Jan SZYDŁOWSKI	pleban w Korytnicy	brak określenia
	k. 214-215v	12.10.1615	ks. Bartłomiej WILCZEK	proboszcz w Korytnicy	10-20
	k. 221-223	14.12.1615	ks. Wawrzyniec KRUCZKOWICZ	prebendarz stobnicki, wikary kościoła parafialnego w Szydłowie	1-10
AEp 41 (1617-1619)	k. 243-246	10.11.1617	ks. Jan CONITIUS (Konieczusz)	proboszcz w Wojciechowicach, dziekan w Śmiełowie	brak określenia
	k. 328v-329v	29.01.1618	ks. Jan ZEGRZENSIS	dziekan i proboszcz z Urzędowa	brak określenia
AEp 42 (1620-1623)	k. 656v-662	5.04.1623	ks. Maciej KŁOSIŃSKI	kanonik sandomierski, pleban sobocki	brak określenia
AEp 46 (1633-1635)	k. 90v-96	2.05.1633	ks. Stanisław SZELISKI	pleban z Modliborzyc	brak określenia
	k. 356-361v	27.03.1634	ks. Stanisław KORZENIEWSKI	niegdyś proboszcz chodelski i rosowski	1-10
	k. 402-406v	17.05.1634	ks. Stanisław SZELIDA (Szelidius)	actupresbiter ożarowski, wiceprepozyt kolegiaty św. Anny w Krakowie	osobny registr
	k. 564v-566	4.09.1634	ks. Maciej MAŁOLINA (Małol?)	pleban w Słaboszowie	brak określenia
	k. 778v-779v	11.12.1634	ks. Krzysztof ŚLABOSZEWSKI	pleban w Kruszwie	osobny registr
	k. 779v-781v	11.12.1634	ks. Jan SWIDERSKI	pleban w Wysocicach	brak określenia
	k. 788v-790	15.12.1634	ks. Krzysztof ANSERINUS	mansjonarz kościoła w Mielcu	osobny registr
	k. 790-792	15.12.1634	ks. Krzysztof GRZEWICZ	wikary w Gawłuszowie	osobny registr
	k. 823v-825v	15.01.1635	ks. Szymon STRIOWIENSIS	mansjonarz św. Barbary w Krakowie	osobny registr
	k. 834-836	19.01.1635	ks. Jakub POLANCUS	kanonik wiślicki, prepozyt bolesławski i sołecki	brak określenia

AEP 48 (1636-1638)	k. 15v-20v	29.02.1636	ks. Stanisław RUSKOWY	pleban mamiński	osobny registr
	k. 20v-24v	29.02.1636	ks. Stanisław OSTROWSKI	kanonik opatowski, altarysta w Ilży	brak określenia
	k. 139-140v	28.11.1636	ks. Marcin JANKOWSKI	wikary koszycki	brak określenia
	k. 202v-204v	11.05.1637	ks. Stefan SKARBEK	prepozyt bolesławski	brak określenia
	k. 440v-447	23.12.1637	ks. Kasper SŁOWIK	wicedziekan kielecki, pleban w Dębnie i Leszczynach	brak określenia
AEP 49 (1639-1640)	k. 712v-715v	26.10.1640	ks. Wawrzyniec STĘŻYCKI (Stężycensis)	proboszcz koryciński	brak określenia
	k. 773v-775v	5.12.1640	ks. Wawrzyniec POPIOLEK	zakrystianin kościoła Mariackiego w Krakowie	1-10
AEP 50 (1641-1642)	k. 778-782v	5.12.1640	ks. Gabriel MORENDA	proboszcz kęcki	powyżej 20
	k. 64v-71	30.01.1641	ks. Grzegorz Aleksander ZARYCHTA	kanonik i oficjał wiślicki, proboszcz w Kijach	brak określenia
	k. 213-223	10.05.1641	ks. Józef DURACZ	kanonik opatowski, proboszcz w Starym Radomiu i Tezowie	brak określenia
	k. 237-243v	24.05.1641	ks. Marcin GRELOWY	proboszcz w Regulicach	osobny registr
AEP 56 (1650-1651)	k. 455-459v	19.12.1650	ks. Marcin WOLBROMSKI (Wolbromensis)	pleban w Dzierżąnej	brak określenia
AEP 61 (1661-1666)	k. 265v-270	12.01.1663	ks. Jan Kosdras KORYCKI	wiceprepozyt kościoła w Ilży	1-10
	k. 280-282	15.01.1663	ks. Stanisław BABICKI	wikary kolegiaty kieleckiej	1-10
	k. 287v-291	29.01.1663	ks. Mikołaj POROWSKI	kanonik kielecki, proboszcz w parafii Wzdół	brak określenia
AEP 62 (1667-1669)	k. 23-27	17.07.1667	ks. Marcin BRYKCYŃSKI	proboszcz w Chotczy	brak określenia
	k. 205v-207	30.05.1668	ks. Stanisław KASZKOWIC	dziekan i prepozyt żywiecki, pleban radziechowski	brak określenia
AEP 63 (1670-1675)	k. 851-853	22.03.1675	ks. Franciszek KALISZEWICZ	kustosz wielicki, pleban kociński	brak określenia

AEP 64 (1675-1676)	k. 43v-46	5.06.1675	ks. Szymon LODENSIS	proboszcz w Radłowic, prebendarz w Dalowie	brak określenia
	k. 46-47v	5.06.1675	ks. Stanisław GRODZKI	penitencjarz kościoła Mariackiego w Krakowie	brak określenia
	k. 98-100v	8.07.1675	ks. Szymon FABIANOWICZ	proboszcz w Gorenicach	brak określenia
	k. 253v-261	8.01.1676	ks. Bernardyn OPOCKI	kanonik opatowski, proboszcz śmiełowski	osobny registr
AEP 65 (1676-1678)	k. 52-58	1.07.1676	ks. Jan JANASZEWIC	dziekan wojnicki, kanonik tarnowski, proboszcz w Uszewie	osobny registr
	k. 387v-391	7.01.1678	ks. Wincenty ROGOWSKI	kanonik opatowski, proboszcz w Grocholicach	brak określenia
	k. 432v-434	11.02.1678	ks. Stanisław GÓRSKI	proboszcz w Książu Małym	osobny registr
	k. 434v-437v	14.02.1678	ks. Paweł Stanisław SMOLICKI	scholastyk skarbmirski, prepozyt w Nowym Korczynie, proboszcz w Dzierżąnej	brak określenia
	k. 481v-484v	9.03.1678	ks. Walenty PIEKOSZOWIC	proboszcz w Brzegach	1-10
	k. 510v-513v	21.03.1678	ks. Zbigniew LANCORONSKI	kanonik krakowski, prepozyt małogoski, proboszcz sędziszowski	brak określenia
	k. 624v-626	22.06.1678	ks. Krzysztof WAŻYŃSKI	scholastyk moskorzowski	10-20
	k. 690-691v	7.11.1678	ks. Jan Jacek MŁODNICKI	proboszcz w Ożarowie	brak określenia
AEP 66 (1679)	k. 75v-79v	23.01.1679	ks. Wojciech ŻÓRAWICZ	proboszcz w Żagości	brak określenia
	k. 87-89v	27.01.1679	ks. Jan WOSZCZYNA	kanonik kurzelowski, proboszcz w Mokrsku i Złotnikach	brak określenia
AEP 67 (1681-1682)	k. 109-116v	27.02.1679	ks. Jan Hilary KASZTULSKI	scholastyk opatowski, kanonik i oficjał kielecki, proboszcz w Szewnej	brak określenia
	k. 112v-118v	23.01.1682	ks. Maciej RUDZKI	prepozyt w Ujściu, proboszcz w Wieluniu, Bochni (?)	brak określenia
	k. 198-201v	20.04.1682	ks. Piotr KARWASZECKI	proboszcz w Kunowie	1-10
	k. 444-445v	21.10.1682	ks. Wawrzyniec ZAPORSKI	wikary, kapelan Konfraterni św. Różańca w Jędrzejowie	brak określenia

AEP 68 (1683-1684)	k. 15v-18v	11.01.1683	ks. Jan CZAPLIC	dziekan i proboszcz kościoła Wszystkich Świętych w Krakowie, prepozyt szpitala w Bieczu	brak określenia
	k. 57v-60v	4.06.1683	ks. Maciej GARBACKI	proboszcz w Potoku	brak określenia
	k. 744v-747v	6.09.1684	ks. Krzysztof KRZYMUSKI	proboszcz i kapelan szpitala w Ostrowie	1-10
	k. 821v-833	20.10.1884	ks. Gabriel WĘGRZYNOWIC	kustosz tarnowski, proboszcz kościoła Wszystkich Świętych w Krakowie, proboszcz w Brzostku, oficjał piłźnieński	powyżej 20
AEP 69 (1685-1688)	k. 85-88	31.01.1685	ks. Franciszek Dunin KARWICKI	kustosz opatowski, pleban baranowski	brak określenia
	k. 109-112	4.07.1685	ks. Wawrzyniec Michał GRODZIŃSKI	prepozyt w parafii Dunajów w diec. lwowskiej i parafii Brzegi w diec. krakowskiej	brak określenia
	k. 183-185	23.07.1685	ks. Wojciech KEMPKOWIC	wicescholastyk kielecki, psalterysta kolegiaty sandomierskiej	1-10
	k. 319-322	8.10.1685	ks. Andrzej SIEJOWICZ	kaznodzieja parafii w Bodzentynie	brak określenia
AEP 70 (1688-1689)	k. 45v-49	3.09.1688	ks. Łukasz Franciszek JAKSZYŃSKI	rektor kościoła parafialnego w Jedlnej	osobny registr
	k. 70v-72v	11.10.1688	ks. Jakub PROMNICKI	prebendarz w kościele w Nowym Korczynie	brak określenia
	k. 162-164	17.11.1688	ks. Jakub PERZYŃSKI	proboszcz w parafii Świętomarz	brak określenia
	k. 218v-220	13.05.1689	ks. Jakub Jacek DOBRZYŃSKI	rektor kościoła w Działoszycach	brak określenia
AEP 71 (1690-1691)	k. 220-227	13.05.1689	ks. Krzysztof TYLISZOWSKI	penitencjarz kościoła w Olkusz (?)	brak określenia
	k. 382v-386v	26.08.1689	ks. Jan BRZOSZCZYŃSKI	proboszcz w parafii Bieliny (dek. Bodzanów)	powyżej 20
	k. 296v-300v	4.07.1691	ks. Paweł ZIELEŃSKI	senior mansjonarzy i prebendarz kościoła w Uściu (Ustienis)	osobny registr
	k. 329v-331	20.07.1691	ks. Józef KULIGOWSKI	mansjonarz i prebendarz parafii w Staszowie	powyżej 20

Źródło: opracowanie własne